

Ю. В. ПАТИК

асистент

Одеський національний політехнічний університет

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті презентовано теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями: забезпечення трансформації навчальних мотивів у професійні; інтеграція та збагачення змісту професійно орієнтованих дисциплін в аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями; забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями; актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми з обмеженими можливостями.

Ключові слова: соціальний працівник, підготовленість, педагогічні умови, діти з обмеженими можливостями здоров'я.

Діти з обмеженими можливостями є однією з найбільш вразливих категорій соціальної роботи, які потребують особливої уваги, зокрема з боку соціальних працівників. Особливість, специфіка та складність процесу взаємодії соціального працівника з такими дітьми та їх сім'ями зумовлює необхідність спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки фахівців зазначеного профілю у ВНЗ.

Саме професійна підготовка призначена забезпечити той рівень підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями, який не тільки дасть змогу їм успішно застосовувати набуті знання та вміння в практичній діяльності, а й аналізувати, прогнозувати наявні в зовнішньому середовищі тенденції, порівнювати їх із сильними та слабкими сторонами функціонування соціальних установ щодо роботи із зазначеною категорією клієнтів. Результатом такої підготовки є *підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я*, що передбачає обізнаність із психологічними та фізичними особливостями розвитку таких дітей, вміння виявляти та вирішувати їх проблеми, забезпечувати повноцінний розвиток і соціалізацію, зберігаючи емоційно-позитивне тло діяльності.

Сучасні наукові дослідження зорієнтовано на: визначення теоретико-методичних засад професійної підготовки (О. Г. Карпенко, В. Корнешук, І. М. Мельничук, О. Г. Платонова та ін.) і професійного самовдосконалення (Н. Є. Троценко та ін.) фахівців із соціальної роботи; підготовку їх до менеджменту (Є. Г. Сєдов та ін.) і реалізації ідей гендерної рівності (С. М. Гришак та ін.) у соціальній роботі; застосування технологій медико-

соціальної роботи (Д. В. Данко та ін.); формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (І. І. Боднарук, В. В. Савіцька, С. Ю. Сургова та ін.), їхньої професійної мобільності (Т. Є. Гордєєва та ін.), комунікативної компетентності (Д. М. Годлевська та ін.), інформаційної культури (О. С. Повідайчик та ін.) і культури професійного спілкування (О. В. Урсол та ін.); виховання в них гуманності (Н. В. Клименюк та ін.), відповідальності (О. П. Патинок та ін.).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями.

Педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями розглядають як спеціально створений комплекс взаємозалежних і взаємозумовлених заходів педагогічного впливу, упровадження яких у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприятиме розвитку їхньої ціннісно-мотиваційної, вольової сфери, формуванню знань, умінь і навичок, необхідних для роботи з такими дітьми.

Проведене експертне оцінювання дало змогу визначити педагогічні умови, за яких формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями має відбуватися найбільш ефективно. Такими педагогічними умовами були:

- забезпечення трансформації навчальних мотивів у професійні;
- інтеграція та збагачення змісту професійно орієнтованих дисциплін в аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями;
- забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями;
- актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми з обмеженими можливостями.

Так, необхідність і вибір першої педагогічної умови “*забезпечення трансформації навчальних мотивів у професійні*” були зумовлені тим, що розвиток мотивації майбутніх соціальних працівників визначає їх професійну успішність загалом і в роботі з дітьми з обмеженими можливостями зокрема. Цей розвиток відбувається у двох напрямках: загальні мотиви студентів трансформуються в навчальні, а розвиток умінь і навичок зумовлює зміну системи мотивів. Навчальні та професійні мотиви особливо важливі в процесі навчання у ВНЗ, адже відображають прагнення студентів отримати ґрунтовну професійну підготовку для ефективної діяльності в обраній галузі, активізують розумові зусилля, забезпечують інтерес особистості до пізнавальної діяльності.

Розкриття процесу трансформації навчальних мотивів у професійні потребує визначення сутності таких мотивів і поняття трансформації.

Під навчальним мотивом розуміють зовнішні та внутрішні імпульси, стимули, що спонукають особистість до належного виконання своїх навчальних обов’язків, старанності, охайності та відповідальності у вирішенні

завдань навчально-виховного процесу. Продуктивність професійної діяльності визначають, з одного боку, спрямованістю мотивів, їхнім змістом, а з іншого – ступенем активності та напруженості мотивів, що в цілому характеризує мотиваційну сферу особистості студента [6, с. 174]. Тому професійна освіта має на меті не лише засвоєння студентами знань, умінь і навичок, а оволодіння ними цілісною професійною діяльністю, що зумовлює взаємозв'язок навчального мотиву з професійним. Професійний мотив – це внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму особи, який спонукає особистість до вивчення та ефективною реалізації професійної діяльності. Високорозвинена професійна мотивація є джерелом професійного саморозвитку особистості, спрямована на майбутнє, забезпечує продуктивне цілепокладання, активність і наполегливість у досягненні поставлених цілей. Завдяки постановці конкретних цілей студент може краще організувати свою діяльність і спланувати роботу, пов'язану з оволодінням майбутньою професією, визначити зміст спільної діяльності з викладачем.

Дослідники (Н. А. Бакшаєва, А. О. Вербицький [2, с. 42]) стверджують, що перехід студентів від навчання до професійної діяльності відбувається, передусім, завдяки трансформації мотивів. Як відомо, трансформація – це перетворення одного в інше, поступова зміна виду, форми, істотних властивостей чого-небудь [1]. Перехід від навчальної діяльності до професійної забезпечується шляхом трансформації навчальних мотивів студента в професійні мотиви фахівця. Трансформація можлива лише за наявності мотивів, які актуалізуються в навчальній діяльності та трансформуються, видозмінюючись у трудовій. Ефективність трансформації залежить від усвідомлення студентом себе як суб'єкта професійної діяльності, зацікавленості в оволодінні майбутньою спеціальністю, внутрішніх спрямувань на досягнення успіху в ній, усвідомлення її складності та специфіки.

Отже, *трансформацію навчальних мотивів у професійні* розуміємо як поетапний перехід від усвідомленої майбутніми соціальними працівниками необхідності засвоїти знання з теорії та технологій роботи з дітьми з обмеженими можливостями до прагнення застосовувати набуті знання, здобувати та вдосконалювати практичні вміння та навички роботи з такими дітьми.

Щодо вибору та необхідності другої педагогічної умови – *“інтеграція та збагачення змісту професійно орієнтованих дисциплін у аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями”*, то вона була зумовлена результатами аналізу стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи, який засвідчив розосередження відомостей із сутності та специфіки роботи з ними.

Термін “інтеграція” означає взаємопроникнення двох або більше предметів; сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин і елементів; орієнтація на сприйняття системно-структурованого знання на основі інтеграції матеріалів із різних наукових сфер, наявність міждисциплінарних залежностей і зв'язків [3, с. 36]. У пе-

дагогічному розумінні, інтеграція – це процес і результат поєднання окремих елементів навчання та виховання в єдину цілісну систему з метою отримання якісно нового результату освіти.

У процесі формування професійної підготовленості принцип інтеграції зумовлює активізацію знань студентів, спрямовану на “відновлення”, “заповнення”, “об’єднання в ціле” різних предметних галузей з метою посилення їх дієвості. Особливість інтеграції полягає в тому, що в результаті поєднання, взаємозв’язку та взаємопроникнення різних частин утворюється якісно нова цілісність. Цілеспрямована та змістовна інтеграція сприяє встановленню міцних зв’язків між навчальними дисциплінами та подоланням їх фрагментарності; вносить новизну в традиційну систему навчання; допомагає студентам зрозуміти важливість вивчення різних дисциплін як єдиної системи знань; впливає на зниження втомлюваності студентів від перевантаження; дає змогу знаходити нові чинники, які підтверджують чи поглиблюють певні спостереження, висновки при вивченні дисциплін; розширює сфери отримання інформації; слугує формуванню системно-цілісного світогляду тощо [8, с. 12].

Інтеграція об’єднує споріднені блоки знань практико-орієнтованих дисциплін з метою узагальнення, систематизації та актуалізації знань, умінь і навичок студентів; розкриття багатогранності можливостей їх застосування в майбутній професійній діяльності. Це дає можливість усунути низку недоліків: дублювання та різноманітність підходів до трактування спорідненого навчального матеріалу, несинхронність вивчення окремих тем, порушення наступності у викладанні дисциплін, розгалуження знань, умінь, навичок тощо.

Варто зазначити, що умовою формування професійної підготовленості майбутнього фахівця є не лише інтеграція змісту професійно орієнтованих дисциплін, а й їх збагачення, яке розуміють як поглиблення, доповнення вже наявного діапазону фахових дисциплін. Таке збагачення відбувається завдяки новому, вдосконаленому навчальному матеріалу, який відповідає сучасним вимогам професійної діяльності, розвитку науково-технічного прогресу, розширенню соціальних відносин, а також змін у суспільному житті.

Отже, *інтеграцію та збагачення змісту професійно орієнтованих дисциплін у аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями* розуміємо як процес об’єднання міждисциплінарних знань, умінь і навичок у єдину систему уявлень про соціальну роботу з такими дітьми, а також розширення чинних дисциплін необхідним навчальним матеріалом щодо роботи з ними.

Забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями, окреслене третьою педагогічною умовою, зумовлено необхідністю вироблення в майбутніх соціальних працівників практичних умінь і навичок, що становлять фундамент подальшої професійної діяльності в цілому та роботи з такими дітьми зокрема.

Практико-орієнтована спрямованість є основним засобом професіоналізації майбутніх фахівців, дає змогу здійснити змістову переорієнтацію від “теоретичних знань” (що) до “процедурних умінь, навичок” (як, для чого й чому) з метою формування практичного досвіду їх використання в професійній сфері. Така спрямованість дає можливість подолати розрив між знаннями та їх практичним застосуванням, а відтак – знання й уміння виступають у єдності, у межах єдиної діяльності, що забезпечує максимальне наближення змісту навчальних дисциплін студентів до їх майбутньої професії, дає змогу проектувати цілісний навчально-професійний процес. Практико-орієнтована спрямованість забезпечується посиленням практичної спрямованості змісту та організації освітнього процесу у ВНЗ [5, с. 245].

Зазначена спрямованість передбачає реалізацію студентами засвоєного теоретичного матеріалу через практичну діяльність, пошук і апробацію професійних способів дій, пізнання внутрішньої (прихованої) специфіки професійної діяльності як умови напрацювання особистісного досвіду в майбутній професії. Завдяки практико-орієнтованій спрямованості студент є носієм певної системи знань, умінь і навичок, що реалізуються в діях. Результати таких дій утворюють ту реальну основу, на якій формується процес переходу від студента-теоретика до студента-практика, який надалі трансформується в успішного спеціаліста, здатного ефективно застосовувати в майбутній професії наявні в нього знання та вміння. На відміну від навчальної спрямованості, що забезпечує засвоєння знань, практико-орієнтована – забезпечує набуття вмінь, навичок і досвіду практичної діяльності, що дає змогу студенту переконатись у правильності обраної професії, спостерігати за роботою професіоналів, отримувати відповідні практичні та соціальні навички [9, с. 75].

Практико-орієнтована спрямованість професійної підготовки студентів передбачає встановлення зв'язку навчання з практикою, а також формування в майбутніх соціальних працівників позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності, що забезпечується вільним і самостійним пошуком шляхів вирішення професійних ситуацій, завдань і проблем, від правильності розв'язання яких у студентів з'являється відчуття успіху, прагнення до нових досягнень, розуміння значущості майбутньої професії, ініціативність, кмітливість щодо вирішення нестандартних завдань тощо.

Отже, *забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями* розуміємо як переорієнтацію від теоретичних знань до формування практичних умінь і навичок взаємодії з такими дітьми з метою збагачення професійного досвіду та усвідомлення специфіки соціальної роботи з ними.

Актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми з обмеженими можливостями, визначена як четверта педагогічна умова, зумовлена необхідністю відтворення, подальшого розвитку та вдосконалення майбутніми соціальними працівниками засвоєних теоретичних знань, практичних умінь і навичок такої роботи в професійно-практичній діяльності.

У довідковій літературі термін “актуалізація” визначено як процес і результат психічних процесів, які полягають у виокремлення з пам’яті раніше засвоєної інформації або досвіду та їх підготовки до безпосереднього використання; перехід певного інстинкту, схильності, здатності можливого (потенціального) у справжній (актуальний) стан [4, с. 6].

Поняття “актуалізація особистісно-професійного досвіду” означає процес переходу особистісного досвіду в професійно-практичний у період первинного професійного становлення (навчання у ВНЗ) та подальшого фахового вдосконалення з невід’ємним атрибутом розкриття особистісного професійного потенціалу. Під час такої актуалізації студенти відтворюють відомі їм знання, усвідомлюють їх, узагальнюють, ґрунтовно засвоюють новий матеріал, встановлюють у ньому зв’язки й співвідношення, пов’язують уже засвоєний навчальний матеріал з новим. Стимулами та мотивами актуалізації є схильність, життєві потреби, внутрішній поштовх, амбіції студента для активного й творчого розвитку як майбутнього перспективного фахівця. Студент є, насамперед, носієм особистісного досвіду, який збагачується під час освітнього процесу, розвивається та якісно змінюється, що сприяє подальшому переходу особистісного досвіду в професійний. Актуалізація особистісно-професійного досвіду студента забезпечує його формування як майбутнього спеціаліста; прагнення до реалізації на практиці набутих знань, умінь, навичок і якостей; формування активної позиції щодо професійного самовдосконалення в обраній трудовій діяльності [7, с. 57].

Результатом актуалізації особистісно-професійного досвіду є: забезпечення потреби в особистісному та професійному самовдосконаленні; посилення критичного ставлення до своїх знань, умінь, навичок і професійної майстерності; підготовленість майбутнього фахівця до здійснення професійної діяльності; розвиток відповідальності за свої дії в професії; досягнення успіху в обраній сфері діяльності; відкритість до професійних змін і нового життєвого досвіду.

Важливість актуалізації особистісно-професійного досвіду виявляється не лише в процесі навчально-професійної діяльності, а й у всіх інших сферах реалізації особистості, а саме: соціальній, когнітивній, творчій, культурній тощо, завдяки чому забезпечується не лише цілісне уявлення студента про обрану професійну діяльність, а і його всебічний розвиток як особистості.

Отже, *актуалізацію особистісно-професійного досвіду* розуміємо як цілеспрямований процес переходу особистісного досвіду майбутнього соціального працівника в професійний, що характеризується здатністю відтворювати засвоєні знання, уміння та навички щодо роботи з дітьми з обмеженими можливостями в практичній професійній діяльності, прагненням самовдосконалюватися в межах такої роботи.

Висновки. Визначені педагогічні умови формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров’я тісно взаємопов’язані одна з одною, що зумовлює необхідність їх комплексної реалізації. Упровадження зазначених педагогіч-

них умов у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ забезпечить ефективне формування їхньої підготовленості до роботи з цією категорією дітей.

Список використаної літератури

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/трансформація>.
2. Бакшаєва Н. А. Психология мотивации студентов: учеб. пособ. / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. – Москва: Логос, 2006. – 184 с.
3. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике / А. С. Воронин. – Екатеринбург: ГОУ-ВПО УГТУ-УПИ, 2006. – 135 с.
4. Кизищенко Л. Д. Словник-довідник для соціального працівника / Л. Д. Кизищенко, Л. М. Бедна. – Львів: ДЦ МОУ, 2000. – 67 с.
5. Матюшенко Н. В. Практико-орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю засобами продуктивних технологій / Н. В. Матюшенко // Науково-практичний журнал “Наука і освіта” Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2014. – № 5. – С. 242–248.
6. Мачинська Н. Актуалізація особистості студента в контексті акмеологічного підходу як чинник розвитку вищої школи / Н. Мачинська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Педагогіка. – 2014. – № 2. – С. 55–59.
7. Овод Ю. В. Мотивація у професійному виборі соціального педагога / Ю. В. Овод // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”. – 2013. – № 2 (8). – С. 172–175.
8. Самарук Н. Інтеграційні тенденції в сучасній освіті України / Н. Самарук // Збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Педагогіка. – 2009. – № 19. – С. 4–15.
9. Фалько Л. Ю. Модернізація освітнього процесу на основі практико-орієнтованої моделі навчання / Л. Ю. Фалько, Н. А. Коновалова // Науково-практичний журнал “Університетське управління: практика і аналіз”. Вдосконалення ключових процесів ВНЗ. – 2012. – № 4 (80). – С. 73–79.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2016.

Патык Ю. В. Теоретическое обоснование педагогических условий формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья

В статье представлено теоретическое обоснование педагогических условий формирования подготовленности будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями: обеспечение трансформации учебных мотивов в профессиональные; интеграция и обогащение содержания профессионально-ориентированных дисциплин в аспекте подготовки к работе с детьми с ограниченными возможностями; обеспечение практико-ориентированной направленности профессиональной подготовки студентов к работе с детьми с ограниченными возможностями; актуализация лично-профессионального опыта работы с детьми с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: *социальный работник, подготовленность, педагогические условия, дети с ограниченными возможностями здоровья.*

Patik Y. The Theoretical Substantiation of Pedagogical Conditions of Formation of Readiness of Future Social Workers to Work with Children with Disabilities

The article presents the theoretical basis of pedagogical conditions of formation of readiness of future social workers to work with children with disabilities: ensure the transformation of education in professional motives; integration and enrich the content of professionally-oriented disciplines in the aspect of training to work with children with disabilities; providing practice-oriented focus of training students to work with children with

disabilities; actualization personal and professional experience with children with disabilities.

The transformation of educational motives in professional understand as a phased transition from conscious future social workers necessity to learn the knowledge of the theory and technology of working with children with disabilities desire to utilize the knowledge and improve practical skills of working with these children. Integration and enrichment of content professionally oriented disciplines in the aspect of preparation for work with children with disabilities understand as the process of combining interdisciplinary knowledge and skills in a single system of ideas about social work with children and expanding existing disciplines necessary educational material for working with them. Providing practical orientation professional training students to work with children with disabilities understand as reorientation of theoretical knowledge to forming practical skills of interaction with children in order to enrich the experience and professional awareness of the specifics of social work with them. Actualization of personal and professional experience defined as purposeful transition process personal experience of the future social worker in professional that means the ability to reproduce the learned knowledge and skills for working with children with disabilities in practical professional work, the desire to improve themselves within such work.

Pedagogical conditions of formation of readiness of future social workers to work with children with disabilities tightly interlinked with one another, which necessitates their complex implementation. Introduction of these educational conditions in the process of training future social workers in higher education provide efficient formation of their readiness to work with this category of children.

Key words: *social worker, readiness, pedagogical conditions, children with disabilities.*